

Pesem dolenskih cest.

Ivan Lah.

(Posvečeno T. K.)

oz je stal pripravljen na dvorišču. Pregrnjen je bil z zeleno odejo, ki je visela na obeh straneh čez ročnike. Hlapec Bomej je sedel na kozlu in je nemirno čakal. Konj je stresal s košato grivo in nestrpno hrkal, iztegoval nejevoljno gobec in otepal z repom. Vse je bilo pripravljeno.

„Tinica, pojdi!“

Prikazal se je pri oknu vesel obraz z živimi očmi, z nagajivim nasmehom.

„Takoj pridem; glej, vino je še na mizi.“

Na mizi pod lipo je stalo še vino v kozarcih, kakor smo ga pustili, predno smo si izmislili, da se odpeljemo. Dva velika psa sta ležala ob mizi in sta leno gledala po vrtu. Prijel sem kozarec in ga pomolil hlapcu. Izpil ga je v dušku.

„Dobra pijača, Bomej.“ In si je globoko oddahnil.

„Tinica, pojdi, čemu se lepotičiš?“

Prikazal se je zopet prijazni obraz na oknu.

„Počakaj, pridem takoj! Pij še!“

Natočil sem vina v kozarec in izpil. Leno sta gledala psa novega gospodarja.

„Od kod si se vzela, kaj hočeš tu pri nas?“

Naenkrat so se vrata odprla in Tinica je prišla po stopnicah. Oblečena je bila v lahno rožasto obleko, kakor jo nosijo gospodične na deželi, na glavi je imela preprost slamnik in svilen robec v rokah. Veselo se je zasmejala.

„Kako si nestrpen! Niti ne počakaš, da bi se oblekla.“

Hlapec Bomej je nervozno zakašljajal. Z lahnim korakom je stopila na voz in sedla na mehki sedež. Psa sta skočila na noge.

„Doma ostanita, kaj bi z vama!“ je rekla in sta se obrnila in odšla.

Usedel sem se poleg nje in hlapec Bomej je pognal.

Tako se je začela vožnja.

Ali ste slišali kdaj pesem, ki je polnila ves svet okoli vas, kakor da poje vsa okolica, da je glas odmevu enak in se razlega od zemlje do nebes? Ali ste že peli pesem iz vse duše, ko je trepetalo v njej neugnano hrepenenje in je hotelo naprej kakorkoli, kamorkoli? — Ali ste obstali kdaj presenečeni na svoji poti in se vam je zazdelo, da je ves svet okoli vas ena sama pesem? —

Taka je pesem dolenskih cest.

Voz je drdral naprej po beli cesti; konju je igrala v zraku košata griva, komat se je zibal enakomerno.

„Hijo! Kam, na levo ali na desno?“

„Vse eno, kam. Naprej po cesarski cesti, kamor zanese pot, kjer je več krčem!“

Prijel sem Tinico za roko. Mehka in nežna je bila njena roka, zagorela od solnca. Tudi njen obraz je bil zagorel, kakor da jo je vsako jutro hodilo poljubljat solnce. Zato so bile žive nje oči in jasen njen nasmeh. Ali vi, ki govorite o srebrnem smehu svojih gospodičen: ko bi vi videli nje žive oči, nje jasni nasmeh, ne pisali bi več o srebrnem smehu svojih gospodičen!

Obležala je nje roka v moji, nehote, nevede.

Voz je ropotal po beli cesti in je polnil s svojim ropotanjem vso okolico. Jesenski lesovi so šumeli ob cesti, ptiči so jo obletavali in so prispeli s svojo pesmijo. Vse je bila kakor ena sama pesem, ne veš, od kod prihaja, kam gre. Pesem velika od zemlje do nebes. Kje so ostale skrbi, žalost, nesreča? Ali jih nismo izgubili kje na cesti? Poberi jih vrag! Kdo se jih spomni ob tej visoki pesmi!

„Hi, vozi!“

„Kako je nežna tvoja roka, Tinica, kako je dobra! Ali še veš, kakšen dar mi je dala nekoč? In jaz sem šel na gore in sem izgubil tisti dar. Vrag vedi, kaj me je neslo na gore. Skale na gorah, sem mislil, da so boljše nego v dolini ljudje. In tam sem izgubil tvoj dar. Padel je nekam med skale in se je izgubil v pesku. Dragocen dar je bil, vreden, da bi se shranil v okovano skrinjico in ohranil od roda do roda. Tako pa leži zasut med peskom tam v gorah. Iskal sem ga z nemirnim srcem. Toda bolj ko sem ga iskal, bolj ga je zasipal pesek in bogve, kam ga je odnesel. Odpusti, Tinica! Glej, nekoč je bil človek, ki je izgubil dragocen kamen na poti. In ga je hodil iskat, da je osivel od žalosti in skrbi. Bog ve, kateri popotnik ga je pobral in prodal, ali pa ga je zavrgel kak otrok

kot ničvredno stvar; mogoče tudi, da so ga strli vozovi s težkimi kolesi. In so govorili ljudje, ki so ga videli iščočega po cesti: Čemu se vrača ta popotnik in dela napotje? Kar je izgubljeno, je izgubljeno. Ako ni našel prvič, bo tem manj našel drugič. Ali ni boljše, z brezskrbno radostjo oditi v svet nego vračati se in iskati s tugo in žalostjo, kar je izgubljeno? Toda popotnik jih ni poslušal: iskal je dolgo, ne da bi bil našel, kar je izgubil; nazadnje so ga našli mrtvega na onem mestu. Kaj je bilo treba praznega iskanja, žalosti in smrti? Ali ni bilo boljše, zapeti si pesem in oditi v svet? Kdo ve, kaj ga je čakalo drugod na cesti. Ako mu je bilo usojeno, bi bil stopil nekoč v krčmi k njemu popotnik, podal bi mu bil dragoceni kamen in rekel: Vzemite ga, našel sem ga in vem, da je vaš. Tako pa ni imel niti tega, kar ga je še čakalo na nadaljnji cesti, niti tega, kar je bil izgubil. Umril je od žalosti in skrbi. Bil je ljudem v napotje, sebi v nesrečo.

Vidiš, Tinica, tako se je zgodilo z onim popotnikom. Zato nisem šel več nazaj iskat dragocenega daru, ki si mi ga dala. Ako je usojeno, prinesle ga bodo vode z gor in vrgle predme na cesto: Glej, našle smo, kar si bil izgubil. Ako ne, Bog ž njim! Tako je vidiš, Tinica, z vsem na svetu, tudi z mladostjo in tudi z ljubeznijo. Zato sem ti povedal, da sem izgubil tvoj dragoceni dar, in sem ti dal za primeru popotnika, ki je iskal, kar je bil izgubil, do smrti. Čemu bi se vračali, čemu bi iskali? Vse leži tam za nami: nedolžnost, mladost, ljubezen. Bog ve, kdo je pobral! Ali je našel popotnik in odnesel s seboj, ali je zavrnel otrok kot ničvredno stvar, ali je strl voz s težkimi kolesi. Ne našli bi, če bi iskali do smrti. Žalost bi objela naša srca in starost bi zlezla na rame. Ako je usojeno, prineso vse za nami: nedolžnost, mladost, ljubezen; ako ne, Bog ž njimi! Kdo ve, kaj nas še čaka na nadaljnji cesti.“ —

„Hijo, vozi! Vidiš, Tinica, neumno je žalovati za izgubljenim, vračati se in iskati in se pri tem starati. Daj roko, Tinica, zasmej se z jasnim smehom! Kdo bi mislil na to, kar smo izgubili! Cesta leži pred nami. Hijo, vozi!“

Zasvetila se je krčma ob cesti. Zelen vrt je rastel okoli nje, kamenita miza je stala pred njo

„Eha, ustavi!“

Hlapec Bomej je pritegnil vajeti. Konj je zavil, kakor da bi sam vedel, kaj in kako. Kdo ve, kolikokrat je vozil tod mimo, nikoli še ni vozil, da bi se ne bil ustavil pred krčmo. Zato je zavil in se ustavil naravnost pred vrati, kakor je navada.

„Liter vina, krčmar!“

Debel človek se je zasmel na pragu.

„Ali bodete rumenega ali rdečega?“

„Rdečega.“

Godec se je prebudil za mizo, kjer je spal od prejšnje noči. Takoj se je prebudil, kakor hitro je slišal besedo o vinu. Vzel je harmoniko in je nategnil veselo pesem.

Ali ste kdaj slišali godčevsko pesem? Nihče na svetu ne poje kakor on. Pometali smo proč vse narodne inštrumente, ko smo zaslišali njegovo harmoniko. Vragu samemu je menda odnesel svojo umetnost.

Stopila sva s Tinico z voza in celo hlapec Bomej se je začel nemirno premikati. Konj je zemljo kopal z nogo. Komaj je voz stal na svojem mestu; skoraj bi se bila začela kolesa sama premikati.

„Polko igray, godec, poskočno! Vidiš, Tinica, to je ples! Kako so v tem trenutku žive tvoje oči, kako je jasen tvoj nasmeh! Kdo bi se zdržal, da bi ne poljubljal tvojih polnih, kipečih ustnic?“

Godec je doigral. Denar je zažvenketal na mizi.

„Pij, godec, in zaigraj drugo, novo!“

Prislonil je glavo k harmoniki, kakor zaljubljen fant nasloni glavo k svoji ljubici, kadar ji šepeta neumne besede.

„Vidiš, Tinica, godcu je harmonika vse: postelj in žena, denar in posestvo, vzrok in namen, začetek in konec. Tako je nam zemlja vse in življenje njena edina pesem. Eno iz pesmi ljubi godec nad vse, kakor ljubim jaz tebe, moja edina ljubica; zato poljubljam tvoja kipeča ustna, kakor da bi hotel do dna izpiti vso tvojo sladkost. Godi, godec!“

Končan je bil ples.

„Krčmar, plačam!“

Debeli krčmar se je zadovoljno zasmel.

„Veselo, veselo. Kam pa?“

„Vozimo se po svetu kakorkoli, kamorkoli!“

„Ho, vi srečni ljudje!“

Stopila sva s Tinico na voz.

Godec se je dvignil in je prišel za nami.

„Vzemite me s seboj na voz!“

„Pojdi, godec, in igray!“

Posadil se je zadaj na voz.

Hlapec je pognal.

„Juhu!“

To je bila pesem na cesti! Cesta se je vila v daljavo kakor pesem od griča do griča. Plesala so drevesa ob cesti, bori so šumeli, jagnedi so šepetali, smreke so se vrtele.

„Vidiš, Tinica, vsa zemlja je kakor sama pesem in ples. To dela godčevska umetnost. Ako bi te ne bilo, bi bil svet otožen in zapuščen. Kaj je življenje, Tinica? Pravijo, da nosimo vsak svojo butaro od rojstva do smrti. Vrag vzemi butare, ako jih je Bog naložil! Vem, da so ljudje na svetu, ki ne morejo brez njih živeti. Celo taki so, ki jih imajo vedno premalo, kakor da so rojeni zato, da nosijo butare zase in za druge. Toda kaj bi mi z butarami? Pomisli, Tinica; ti in butara. Ali jaz! Kako bi plesali, kako bi se vrteli? Komaj hlapec Bomej bi jo morda sprejel. — Ali pomisli godca in butaro. Zagodel bi tako, da bi butara odplesala bogve kam. Zato je harmonika na svetu. — Vračal sem se nekoč, ne vem odkod. Godec je sedel z nami v vagonu in je spal. Bog ve, kje je prečul noč, v gostilni, ali na svatbi, ali pri dekletu. Harmonika mu je ležala v naročju; godec je spal, ali pesem ni spala. Samo od sebe so se zgenili prsti — in je nam zaigral. Spal je in igral. Kam se voziš, godec? smo ga vprašali. Nič ni slišal, le igral je naprej svojo pesem. Še tisti dan sem ga videl v mestu, ko so ga gnali. Zaprli so ga, ker je nekoč igral, ko mu je prepovedal vaški župan. Še na sodišče jim je priigral, prav pred vrata pravice, dokler ga niso zaprli. Taka je pravica na svetu. Čemu ti to pripovedujem, Tinica? Hotel sem ti povedati, kako je z nami, s plesom in z butarami. Vse je, kakor kdo hoče. Priznati se mora, da je človek zelo nehvaležna stvar in da ima Bog ž njim velike težave. Ljudje so vedno nezadovoljni v svoji nepopolnosti. Otroci so, ki hočejo imeti vse, kar vidijo, in še več. In vedno govore in prosijo: daj, daj! Kako bi se ne smejal dobri Bog? Glej, vse sem jim dal, da si izbero po volji, in vedno še hočejo. Kaj hočete še, ljudje božji?“

Privozili smo na vrh klanca in zaplesali so griči okoli nas.

„Godi, godec!“

„Vidiš, Tinica, ta krasni svet! Pomisli na križe in težave po teh hišah in vaseh, ki nemo leže ob razvoženih potih. Oni, ki so mislili o vsem tem, niso imeli še nikdar vesele ure. Komur se hoče žalosti, je ima povsod dovolj. Zato je na svetu harmonika: ob njeni pesmi zapleši, komur se hoče veselja. Godi, godec! Juhu!“ —

Celo hlapec je zavriskal in konj je hotel voziti raje v reber nego na ravnem ali pa navzdol.

„Veliki nehvaležneži so, ki govore, da je svet slabo ustvarjen ali da je življenje ničvredno. Vse je prav, kakor je, samo ljudje ne znajo prav živeti. Godi, godec!“

Za ovinkom se je pokazala gostilna. Vozovi so stali pred njo, pivci so sedeli pri mizah. Od skrbi in težav so si podpirali glave.

„Eha, ustavi!“

Obstal je konj sredi med vozovi in prag gostilne se je napolnil z mladimi obrazi.

„Godec je tu, veselje je tu.“

Prišli so in so prijeli godca in ga svečano nesli v gostilno.

„Pojdiva, Tinica, za njimi! Daleč je še noč.“

Skočila je lahkotno z voza in sva odšla na ples. Mladi pari so se vrteli v gostilni.

„Godi, godec!“

Možje so zapustili skrbi in težave in so pritrkavali z ного.

„Kdo bi se kremžil! Godi, godec!“

„Vidiš, Tinica, dvoje sorte ljudi so na svetu: eni, ki ljubijo večnost, drugi, ki ljubijo trenotek, eni hočejo vse, drugi le nekaj, eni hočejo butare, drugi ples. Velika je včasih človeška neumnost in nepreudarnost. Kajti modro je Bog ustvaril tako, da je včasih trenotek kakor večnost in večnost kakor trenotek, da je vse — nekaj in nekaj vse, da je butara ples in ples butara. Vrag vzemi vso filozofijo, Tinica, kajti krasen nad vse filozofske sisteme je ples s teboj. Godec, godi!“

Pozno v noči smo se vračali domov. Tema je ležala po zemlji, zvezdno nebo je sijalo nad njo. Cesta se je svetila daleč v noč. Tinica je ležala kakor utrujena v mojem naročju.

„Vidiš, Tinica, tako eni ljudi iščejo, kar so izgubili, in drugi iščejo, česar niso nikdar imeli, in niti prvi niti drugi ne bodo našli niti tega, kar so izgubili, niti tega, česar niso še nikdar imeli: niti resnice niti svobode. Jaz pa imam tebe, Tinica, ti zlato dekle, in pesem imava in godbo in ples. Kje je ostal godec? Naj nese naprej svoje veselje. Glej, kakor pesem je noč okoli naju. Da bi bilo življenje kakor ta vožnja! Daj, da poljubim tvoje polne, kipeče ustnice. In kaj hočeva še? Slišiš, kako šepetajo drevesa po lesovih, kako šume žita po poljih, kako se iz daljav smejejo vinske gorice? Glej, vse je na svetu, vse, in kakor večnost je ta trenotek, kakor da je v njem vse, kar je bilo izgubljeno, in vse, česar ni še nihče našel.“

Počasi se je na sedežu zibala temna postava hlapca Bomeja, enakomerno je plavala konjeva griva v lahnem vetru. Tinica je ovila roke okoli mojega vratu in nje speče ustnice so iskale poljubov...

Prijatelj Mavricij, ki je pripovedoval to povest, je nenadoma utihnil, ozrl se je po nas in je — zaplakal. Pripovedoval je vse kakor v sanjah, njegove oči so žarele, ustnice so poljubljale, roke objemale. Sedaj je bilo, kakor da se je mahoma prebudil in nas zagledal pred seboj. Daleč je bila dolenjska hiša, Tinica, cesta, pesem, ples. Zato je zaplakal.

„Kje si, mladost, izgubljena, nedožita, tako krasna in vesela kakor vožnja po beli cesti? Kje si pesem, neugnana, nedopeta, kakor svet v onih čudovitih časih? Kje si, Tinica, dekle ljubljeno, ki si edina znala voziti se po dolenjskih cestah, kakor da si ti edina razumela njih pesem?“

Vojeslav Molè:

V gotski cerkvi.

Drgeče mrak med vrstami stebrov sneženih,
žarijo okna kakor mističnih svetov
vonjave rože; kakor iz daljav meglenih
zveni nadzemska pesem blaženih duhov.

Poslednji žarek nad oltarjem mre ko sanje.
Sred rož in sveč Madonin plameni obraz,
visoko pod oboki orgelj mre bučanje
in iz vonjav kadila klije nočni čas.

Melanholija.

Sto zlatih zvezd je vplela noč si v temne lasi,
zagrnil ji obraz srebrn je pajčolan.
Trepeče mesečina. Davni, davni časi
so prebudili se, gredo čez nočno plan.

Med lilijami angel tožnobel obstal je,
zamišljena mu z usten pesem v noč drhti
in slušajo vrtovi ga in zvezdne dalje
in angel sam svoj spev posluša in ihti.